

MAJTÉNYI BALÁZS

A nemzetfogalom a magyarországi közjogban és közpolitikai vitákban

1. A nemzet és nép elnevezések használata a magyar alkotmányban

A mai demokratikus politikai közösségek többsége nemzeti szempontból nem semleges, s bár eltérő mértékben, de (például elnevezésük, himnuszuk és más szimbólumaik, történelmük, hivatalos nyelveik által) óhatatlanul számos szállal kötődik a minden állampolgárukat magában foglaló – az egyenlőség elvével összeegyeztethető – politikai nemzethez. A politikai nemzet pedig sajátos módon az államok többségénél történelmileg és mindeddig megváltoztathatatlanul kötődik az államnak nevet adó (pl. Magyarországon a magyar, Németországban a német) kulturális nemzet identitáselemeihez. Természetesen ettől eltérő esetek is lehetségesek a nemzetek feletti identitáson alapuló politikai nemzetek esetében, hiszen a svájci politikai nemzet például kevésbé kötődik a német kulturális nemzethez kapcsolódó identitáselemekhez. A politikai nemzet közjogi használatának egy kétségtelen előnye mindenképpen van a kulturálissal szemben, hogy az nem egy etnikus nemzetértelmezésre utal, s az állam minden polgárának leírása csak e fogalom segítségével képzelhető el. Elsődleges alkalmazása pedig a következővel magyarázható: ha a nemzet két értelmezéséhez hozzátársítjuk a demokratikus alkotmányok által deklarált elvet, mely szerint a politikai közösség minden tagja etnikai identitásától függetlenül egyenlő, akkor nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy ez szükségessé teszi, hogy a nemzet fogalmát a politikai közösség minden tagjára alkalmazzuk. A nemzetfogalom alkalmazása ugyanis csupán akkor fogadható el, ha összeegyeztethető azzal a követelménnyel, hogy a demokratikus politikai közösség jogrendje tiszteletben tartja minden polgára egyenlő méltóság-

gát. Így a jogalkotó nem véthet polgárai morális egyenlősége ellen, s a politikai közösség minden tagja iránt egyenlő figyelmet és tiszteletet kell tanúsítania.¹

Magyarországon a politikai közgondolkodásban – hasonló módon Kelet-Közép-Európa többi államához – a 20. századra a kulturális-nyelvi nemzetfelfogás és nem a politikai nemzet tradíciója vált uralkodóvá, ennek az oka pedig nyilvánvalóan a Trianoni Békeszerződésre vezethető vissza.² Ezt követően nagy számban kerültek magyarok a határokon túlra, az így kialakuló közösségek összlétszáma az 1910-es népszámlálási adatok szerint 3,5 millió fő volt, ma pedig kevesebb mint 2,5 millió fő.³ Ezzel párhuzamosan – szintén a határváltozások következtében – Magyarország népessége a korábbi állapotokhoz képest jelentősen homogenizálódott, a két világháború között a kisebbséghez tartozók száma tovább csökkent, ezt követően a németek kitelepítése és a szlovák–magyar lakosságcsere gyakorlatilag betetőzték ezt a folyamatot.⁴ Mégis bár Trianon óta a magyar közpolitikában a kulturális nemzetfelfogás vált dominánssá, ennek ellenére ezt a folyamatot a közjogi dokumentumok nem követték. (Utóbbiakban továbbra is a politikai nemzet fogalma dominál.) S tegyük hozzá, ezt nem is igen teheték volna a jelenlegi alkotmányos keretek szétfeszítése nélkül.

¹ Lásd erről Bódig Mátyás – Györfi Tamás (szerk.): *Államelmélet*, II. Miskolc, 2002, Bíbor. (különösen 144–148.)

² Az első világháború előtt Magyarország területe 282 870 km², népessége 18 264 533, Horvátországgal és Szlavóniával együtt pedig 325 411 km², lakossága 20 886 487 volt. A trianoni békeszerződés (1921. évi. XXXIII. tc.) után az ország területe 93 073 km², népessége 7 990 202. A második világháborút lezáró párizsi békeszerződéssel (1947. évi XVIII. tc.) az ország területe további 43 km²-el 93 030 km²-re csökkent. A magyar nemzetiségű lakosság mintegy egyharmada más államok területére került a békeszerződések következtében.

³ Lásd a széles körű szakirodalomból Kocsis Károly: Magyar kisebbségek a Kárpát-medencében. In Bihari Zoltán (szerk.): *Magyarok a világban. Kárpát-medence*. Budapest: Ceba, 2000. 13–29; Varga E. Árpád: Az erdélyi magyar asszimiláció mérlege a XX. század folyamán. *Regio*, 2002, 1. sz., 171–205; Gyurgyik László: *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Pozsony, 1994, Kalligram, 209. Bárdi Nándor: A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. In Kántor–Majtényi: *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*, i. m. (Ahogy Bárdi Nándor megállapítja a népességfogyással együtt a kisebbségi magyarság társadalomstatisztikai mutatói, társadalmi pozíciói, a városi népességen belüli aránya, illetve urbanizáltsága, iskolai végzettsége, foglalkozási szerkezete is jelentősen romlott.)

⁴ Lásd e kérdéskörrel Tóth Ágnes – Vékás János: Lojalitás és szolidaritás (Államhatalmi homogenizálás vagy a keresztikötődések erősödése?) In Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László: *Etnikai identitás, politikai lojalitás*. Budapest, 2005, Balassi.

A politikai nemzethez való kötődés különböző elemeivel a magyar alkotmányban is találkozhatunk. Azok megjelennek az intézmények (Magyar Nemzeti Bank), a nemzeti jelképek (zászló, címer, korona) vagy az ország elnevezéseiben (Magyar Köztársaság). A névadó nemzetre való illetén utalások – bár a magyar közpolitikai életben nemegyszer megfogalmazznak eltérő vélekedéseket – nem kötődhetnek máshoz, mint a magyarországi politikai közösség valamennyi tagjához, a magyar állampolgárokhoz s ennek révén az államnemzet fogalmához. Hiszen a címer minden magyar állampolgár közös szimbóluma, a Magyar Köztársaság mindannyiunk állama, és a Magyar Nemzeti Bank sem a magyar kulturális nemzet, hanem a politikai nemzet fogalmához kötődik. Mindezek alapján beláthatjuk, hogy az alkotmány 29. § (1) bekezdése, melynek értelmében „Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröködik az államszervezet demokratikus működése felett” – bár ezt nemegyszer tévesen interpretálják –, sem utalhat másra, mint az államnemzet fogalmára.

Az alkotmány XIV. fejezete a „Magyar Köztársaság fővárosáról és nemzeti jelképeiről” rendelkezik, már pusztán a fejezet elnevezéséből következtetni lehet arra, hogy a nemzeti szimbólumok és a köztársaság közötti szoros kapcsolat miatt itt is a politikai nemzetről esik szó. Ezt a vélekedést erősítette meg az Alkotmánybíróság, amikor értelmezte a Büntető Törvénykönyvnek (1978. évi IV. törvény) a nemzeti jelképeket védő 269/A §-át. Határozatában a testület a következőket állapította meg: „A nemzet – mint közösség – fogalmának történelmi jelentősége van, időben és területileg viszonylagos. A nemzet a nemzetállammá alakulás történelmi folyamatában kapcsolódott szervesen az államhatalomhoz. A nemzeti szimbólumok ezt a történelmi folyamatot jelenítik meg, így váltak az államiság szimbólumává. A nemzeti jelképeknek a szuverenitás gondolatát őrző és fenntartó ereje volt az önálló állami lét elvesztése vagy korlátozása idején is.”⁵

Az Alkotmány 68. § (1) bekezdése, mely a kisebbségeket államalkotó tényezőknek nyilvánítja, ugyancsak az államnemzet fogalmával egyeztethető össze. („A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.”) A nép fogalmának megjelenése a 68. § (1) bekezdésében tehát akként értelmezhető, hogy az a köztársaság minden állampolgárát magában foglaló politikai nemzetre utal. A nép elnevezés megjelenése más helyen az alkotmányban ettől eltérő jelentéstartalmat is hordozhat, igaz, csupán abban az esetben, mikor az nem Magyarország népére utal. Használata a 6. § (2) bekezdésében vonatkozhat például az önálló állammal még nem rendelkező népekre is.⁶

Természetesen ezt a magyar alkotmány felelősségi klauzulája [6. § (3) bekezdés] sem teszi kérdésessé, amikor a következőkről rendelkezik: „A Magyar Köz-

⁵ 13/2000 (V. 12.) AB határozat IV. 2.

⁶ Lásd erről részletesebben a 6. § (2)-ről Sulyok Gábor által írt alkotmánykommentár-részletet (kézirat).

társaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Ez a megfogalmazás nem tartalmaz annál többet, mint hogy a köztársaság törődik a magyar kulturális nemzethez tartozó határon túliakkal, de nem hoz létre velük közjogi kapcsolatot, s nem teszi őket a magyar politikai közösség tagjaivá.⁷ E rendelkezés egyébként feltehetően következetesen nem említi a nemzetet vagy a népet, hiszen ezeknek az elnevezéseknek a kulturális nemzetre utaló használata máshol sem szerepel az alkotmányban. (E nemzetfogalom először nevesítve a módosított státustörvényben jelent meg.)⁸ A felelősségi klauzula kapcsán fontos kiemelni, bár általában elfeledkeznek róla, mivel azt mindenki többé-kevésbé természetesnek véli, a rendelkezést nem lehet úgy értelmezni, hogy az megengedne bármilyen revizionista törekvést. Ennek belátásához érdemes utalni az alaptörvény 6. § (1) bekezdésére, amely szerint „a Magyar Köztársaság elutasítja a háborút mint a nemzetek közötti viták megoldásának eszközét, és tartózkodik a más államok függetlensége vagy területi épsége elleni erőszak alkalmazásától”. Emellett megemlíthető az alkotmány 7. § (1) bekezdése, amely szerint a Magyar Köztársaság biztosítja a „vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját”, és ezzel összefüggésben az, hogy Magyarország kétoldalú szerződéseket kötött Ukrajnával (1995), Szlovákiával (1997) és Romániával (1997) a jószomszédi kapcsolatokról és az együttműködésről. Ezek a szerződések tartalmazzák ezen államok területi integritásának a tiszteletben tartását, valamint a közös határok sérthetlenségét.

A kulturális nemzet így a magyar alkotmányban s általában a magyar közjogban is kiegészítő elemként jelenik meg annak kapcsán, hogy az állam támogatja a kulturális nemzethez tartozókat: segíti honosításukat és más kedvezményeket, támogatásokat nyújt a számukra. Az az elképzelés, hogy a Magyar Köztársaság csupán a határain kívül élő magyarokkal és nem a „magyarországiak” külföldre került „honfitársaival” kíván foglalkozni, nyilvánvalóan a magyar nemzet többségi és névadó jellegén alapul. Mégis, ha komolyan vesszük, hogy a magyarországi kisebbségek államalkotó tényezők, és a magyar állam a többkultúrájú politikai közösség megvalósítására törekszik, akkor dogmatikailag védhetőbb volna egy olyan klauzula, mely – a magyarországi

⁷ A határon túliak támogatásának igazolására megfogalmazódtak olyan vélemények is, melyek szerint az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk (3) bekezdése, mely szerint „az unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását” kellően szabadon értelmezhető ahhoz, hogy akár a határon túliak védelmét is bele lehessen érteni. Lásd erről Hornburg, Helge: *The Concept of Nation in the Hungarian Legal Order 1985–2005 with a Special Focus on Hungarians in neighbouring States* (kézirat).

⁸ Lásd erről a kérdésről részletesebben Halász Iván – Majtényi Balázs: *A Magyar Köztársaság Alkotmányának „nemzeti felelősségi klauzulája”* (Egy értelmezési kísérlet). In Halász Iván – Szarka László – Majtényi Balázs: *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Budapest, 2004, Gondolat, 93–104.

nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozókra is gondolva – minden magyarországi honfitársa iránti felelősségérzetet nyilvánítana ki.⁹ Emiatt jelenleg némi ellentmondás húzódik a határon túli politika elméleti alapját jelentő 6. § (3) bekezdése és a kisebbségi jogi szabályozás alapjait lefektető 68. paragrafus között. Amúgy egy, a multikulturalizmuson alapuló határon túli politika, mely minden egykori, jelenleg kisebbségi helyzetben élő magyar állampolgárt támogatna, talán sikeresebb, és könnyebben elfogadható és igazolható lenne. (Ilyen szabályozási módokra más országokban is találhatunk példát. Az 1979-ben elfogadott ausztriai szabályozás¹⁰ például a Dél-Tirolban élő németek mellett az ott őshonos ladinokat is kedvezményekben és védelemben részesítette. Az 1999-ben elfogadott orosz honfitársi törvény¹¹ is az „oroszországiak” és nem az etnikai oroszok honfitársainak megsegítéséről rendelkezett.) Ennek ellenére, a magyar alkotmány által is választott szabályozási mód talán igazolható azzal az érveléssel, hogy a határon túli kisebbségi politika azok leszármazottainak a helyzetén kíván javítani, akik nem őnszántukból, hanem a határváltozások következtében kerültek kisebbségi sorba. A magyarországi kisebbségek honfitársainak helyzetén a határmódosítások elvileg hátrányosan nem változtattak, hiszen ők a határváltoztatásokat megelőzően is kisebbségi sorban éltek. Vagy azzal is lehet érvelni, hogy közülük a legtöbb kisebbségnek már van anyaállama, amely éppígy felléphet az érdekükben. Ez utóbbi esetben viszont akkor járna el következetesen a magyar állam, ha az elismert nemzeti és etnikai kisebbségek közül a határain túl „anyaállam nélkül tengődő” ruszinokat¹² és romákat is támogatná.

A magyar alkotmány meglepő módon a határon túl élő magyarokat igen, viszont a határon belül élő, a névadó kulturális nemzethez tartozókat nem nevesíti. Miként Halász Iván megállapítja: alkotmányunk államalkotó tényezőként csupán a nemzeti és etnikai kisebbségeket említi, a többségi magyar nemzetet viszont, első pillantásra némiképp meglepő módon, nem.¹³ Mégis, miután a magyar az ország névadó nemzete és a magyar politikai nemzet szimbólumai is kötődnek a magyar kulturális nemzetet meghatározó identitáselemekhez, feltételezhetjük,

⁹ Halász Iván – Majtényi Balázs: A Magyar Köztársaság Alkotmányának „nemzeti felelősségi klauzulája” (Egy értelmezési kísérlet). In *Ami összeköt?* i. m. 93–104.

¹⁰ A dél-tiroli és osztrák állampolgárok egyes igazgatási kérdésekben való egyenlőségéről szóló törvény, 1979. január 25. Lásd a kérdés részletesebb elemzését: Halász Iván: Tirol – egy tartomány szerepe az osztrák „határon túli” politikában. In *Ami összeköt?* i. m. 157–180.

¹¹ Az Oroszországi Föderációnak a külföldön élő honfitársakkal kapcsolatos hivatalos politikájáról szóló 1999. évi 2670. sz. szövetségi törvény.

¹² Ukrajna magát a ruszinok anyaállamának tartja, mivel a ruszinokat ukránnak tekinti, a ruszinok viszont nem tekintik annak magukat.

¹³ Halász Iván – Majtényi Balázs: A Magyar Köztársaság Alkotmányának „nemzeti felelősségi klauzulája” (Egy értelmezési kísérlet). In *Ami összeköt?* i. m. 93–104.

hogy az államalkotóként elismert nemzeti és etnikai kisebbségek mellett „hallgatólagosan” (de vitathatatlanul) a magyar nemzeti többség is államalkotó tényező, külön megemlítésükre viszont egyszerűen nem volt szükség, mivel a jog az állampolgárok kategóriáján belül csupán olyan csoportokat nevesít, amelyekhez külön jogosultságokat is társít. Sőt hozzáfűzhetjük, annak nevesítése nem is igen ajánlatos, mivel igencsak veszélyesnek minősíthetők az olyan törekvések, melyek az országnak nevet adó kulturális nemzethez tartozóknak az azonosítására tesznek kísérletet, nekik ugyanis nincs szükségük különjogokra, ami a nevesítésüket indokolhatná. Az ebben rejlő veszélyeket a legjobban a státustörvény körüli parlamenti vita egy-egy szélsőséges képviselőjének a felszólalása érzékeltette, amikor a határokon belül magyar igazolványok osztogatását javasolták.¹⁴

2. A kulturális nemzet fogalmának használata a magyarországi közpolitikában

Magyarországon a státustörvény körüli viták indítottak újtárá egy, a különböző nemzetfelfogásokról szóló közpolitikai vitát, melynek hozzászólói ideológiai beállítottságuknak megfelelően szálltak síkra a hozzájuk közel álló nemzetmeghatározások (kulturális, politikai) védelmében. Igaz, a vita résztvevői gyakran elbeszéltek egymás mellett. Az akkor aktív politikusok közül egyedül Bauer Tamás fogalmazta meg elméleti igénytel állításait. Az általa alkalmazott érvelés lényege szerint a magyar politikai nemzet és a magyar állampolgárok egymást lefedő kategóriák, s ezt továbbgondolva jut el addig a következtetésig, hogy például a romániai és szlovákiai magyarok is a szlovák, illetőleg a román politikai nemzet tagjaivá váltak.¹⁵ Ami így önmagában kétségtelenül igaz, mégis ezt az álláspontot többen – köztük Kántor Zoltán¹⁶ és Farkas János László – kritizálták. Bírálói azt állították, noha kétségtelen tény, hogy a határon túli magyarok más állam polgárai, és ezáltal ténylegesen egy másik ország politikai közösségének részeivé is váltak, ez mégsem jelenti egyúttal azt, hogy ettől még az illető politikai nemzethez tartozónak éreznék magukat. Ezen nem változtat még az a tény sem, ha az adott állam törekszik erre. Farkas Bauer érvelését túlon túl leegyszerűsítőnek tartotta: „Lehet a Nemzeti dalt úgy olvasni, hogy csak a kulturális magyar akarjon talpra ugorni tőle, a politikai nem? Hiszen a vers azzal hat ma is, hogy a szabadság és a magyar haza hívása oly tisztán

¹⁴ A határokon túli magyarokról szóló törvényjavaslat parlamenti vitája. 2001. április. 19. In Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény (dokumentumok, tanulmányok, publicisztika)*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány, 119.

¹⁵ Bauer Tamás: A hazátlanság tartósítása. In *A státustörvény*, i. m. 453–458.

¹⁶ Lásd ezzel kapcsolatosan Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése. In *A státustörvény*, i. m. 3–20.

egy tud lenni benne.”¹⁷ Kántor, Bíró Béla és mások Bauer álláspontjával szemben további érvként megállapították, hogy a magyar kisebbségek nem vettek részt az adott szlovák, román, szerb, ukrán, horvát, szlovén nemzetépítésben, és érzelmileg sem azonosulnak azzal. (Ennek ellenére ezek a közösségek nyilvánvalóan szerepet vállaltak az adott államban a demokratikus intézményrendszer kiépítésében és működtetésében, és közjogi értelemben valóban részesei az adott politikai nemzeteknek.) Farkas véleménye szerint: „Egy liberális számára nem lehet kétséges, hogy egy nemzet politikai kultúráját nem egyöntetű képződménynek kell tekinteni, hanem plurális és nyitott alakulatnak, amely jó esetben a különbségek változatoságát képes magába fogadni – akár a határon innen és túl különbségét is.”¹⁸ Maga a vita elsősorban a különböző tudományági (politikai, filozófiai, közjogi, illetve szociológiai) megközelítések eltérő voltából adódott, hiszen az, hogy valaki közjogi értelemben egy politikai nemzethez tartozik, nyilvánvalóan nem jelenti egyúttal azt, hogy az adott nemzethez tartozónak is vallja magát.

Ezenfelül, ahogy Kántor megállapította, a politikai vagy kulturális értelemben vett nemzeten az állam valamely „nemzeti elven való szerveződését” kifejező politikákat is értünk, s az állam nemzetpolitikájának kialakításakor természetesen akár mindkét elvet alkalmazhatja.¹⁹ Kántor szerint ez a gyakorlatban oly módon jelenik meg, „például Románia esetében, hogy a román állam az országban élő kisebbségek irányában a politikai nemzet elvére támaszkodó politikát folytat, és a nemzet kulturális elvére támaszkodó politikát Románia határain kívül”.²⁰ S amint erről a korábbiakban már esett szó, az államnak valóban nem árt minden polgára számára felkínálni a politikai nemzethez tartozás lehetőségét.

Bauernek abban is kétségtelenül igaza van, hogy a státustörvény kapcsán tovább erősödött a kulturális nemzetértelmezés a honpolgári rovasára – azaz nem a származásra, hanem a közös élményekre, szocializációs és habituális szerkezetekre, alkotmányos értékekre alapozott felfogással. Ennek a nemzetfelfogásnak a felerősödése a magyarországi politikai közbeszédben is jól követhető volt, az talán akkor vált mindenki számára nyilvánvalóvá, amikor a státustörvénnyel kapcsolatos szócsaták a 2002. évi választási kampány megszokott velejárójává váltak. Gabriel Andreescu a hányatott utóéletű magyar státustörvényt amiatt látta veszélyesnek, mivel az szerinte beviszi a nemzetközi életbe az „etnikai nemzet” logikáját.²¹ Andreescu viszont alighanem téved akkor, amikor ennek megjelené-

¹⁷ Farkas János László: A politikai nemzet és az állam. In *A státustörvény*, i. m. 459.

¹⁸ Farkas János László: i. m.

¹⁹ Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése? *Magyar Kisebbség*, 2002, 1. sz., 3–120.

²⁰ Uo. 12.

²¹ Andreescu, Gabriel: A határon túli magyarokról szóló törvény. In *A státustörvény*, i. m. 262–265.

sét a magyarországi jogszabályhoz köti, ennek belátásához elég arra gondolni, hogy még a magyar státustörvény elfogadását megelőzően több szomszédos állam elfogadta saját, nagyon is hasonló elveket követő „státustörvényét.”²²

Egyébiránt a magyar nemzetpolitikában is mind a mai napig mindkét szervező elv jelen van, bár a kulturális felfogás a politikai közbeszédben mind meghatározóbbá válik. Ez utóbbi szemléletváltást a közjogi dokumentumok kevéssé követték, mindennek az oka pedig az lehet, hogy meggyőződésem szerint az ezen a politikán alapuló közjogi szabályozás – amint arra már az előbbieken utaltam – csupán bizonyos keretek betartásával igazolható. Ennek kapcsán idézhető a „kettős állampolgárságról” szóló népszavazással foglalkozó AB határozathoz csatolt különvélemény következő megállapítása: „Az állampolgárság nemcsak alapjog, hanem a szuverenitás (terület, népesség, főhatalom) klasszikus alkotmányjogi intézménye, amely történetileg nem feltétlenül azonos az adott személy etnikai származásával. A népszavazás kezdeményezői szándékuk szerint nem az országhoz (az államhoz, államterülethez), hanem a nemzethez kívánják kötni az állampolgárság intézményét. Szándékuk nemességét nem vitatva ez az elképzelés komoly alkotmányjogi problémákat vet fel.”²³

A kulturális és politikai nemzet fogalmának magyarországi közpolitikai és közjogi használatának az összeegyeztetésére tesz érdekes kísérletet Szarka László.²⁴ Szerinte a magyar kulturális nemzet elképzelhető úgy, hogy azt a magyarországiak (a politikai nemzet) és a határon túli magyarok alkotják. A nemzetpolitika pedig az így felfogott kulturális nemzet érdekeit képviselő politikai stratégia. A magyar politikai nemzet részét alkotó magyarországi kisebbségek érvelése alapján amiatt tartozhatnak a kulturális nemzethez, mivel közösségeik többes (részben magyar) identitástudatúak. S így szerinte az ezt a koncepciót követő nemzetpolitika egy befogadó, korszerű nemzettudat kialakításához vezethet, amin a magyarországi nemzeti kisebbségek sem maradnának kívül, így véleménye szerint annak alkalmazása elősegíthetné a legnagyobb magyarországi kisebbség, a romák társadalmi integrációjának megvalósulását is. Ez az elmélet bizonyos magyarázatot kínál arra is, hogy a magyar alkotmány 6(3) paragrafusának nem-

²² A Magyarországgal szomszédos államok közül Szlovénia, Szlovákia és Románia már korábban megalkotta saját „státustörvényeit”. Az 1997-es szlovák törvény a *Zbierka zákonov* 30. számában található, az 1996. június 27-én elfogadott szlovén parlamenti határozat pedig az *Uradni List* 1996. július 5-i számában jelent meg. A román jogszabályt a *Monitorul Oficial* 1998. július 16-i számában tették közzé. Lásd az egyes jogszabályokról részletesebben Halász Iván – Majtényi Balázs: A magyar és a szomszédos államok „státustörvényei”. *Kisebbségkutatás*, 2001, 3. sz., 470–479.

²³ 5/2004. (III. 2.) AB határozat. Kukorelli István különvéleménye, 4.

²⁴ Szarka László: Korszerű magyar nemzetfogalom. <http://www.mtaki.hu/docs/kul kapcsolati_strategia/kul kapcsolati_strategia_nemzetfogalom.pdf>

zeti felelősségi klauzulája miért nem foglalkozik a határon kívül élő magyarok mellett a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségi honfitársaival is. Ezzel az állásponttal szemben az hozható fel, hogy az nehezen összeegyeztethető az alkotmány 68. §-a és más jogszabályok által felvázolt magyarországi többkultúrájú politikai közösség gondolatával és az annak megvalósítására létrejött intézményrendszerrel. Ez a probléma még akkor is felmerül, ha utóbbi modellt elméletileg nem egy olyan etnikai szempontból döntően homogén társadalomra szabták, mint amilyen a magyarországi.